

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Internasjonal helse i et historisk maritimt perspektiv

Kommandør Jan Sommerfelt-Pettersen
Sjef Saniteten i Sjøforsvaret
2012-05-09

Dagens tekst

- Presentasjon
- Internasjonale operasjoner
- Pandemier
- Internasjonale konvensjoner og veneia
- Evidensbasert medisin
- Harald Engelsen

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Sette scenen

Globalisering

- *Globaliseringen har økt landenes sårbarhet og gjensidige avhengighet. Helseespørsmålene er blant de store utfordringene som krever sterkere internasjonalt samarbeid og nye måter å samarbeide på.*
- *Utenriksminister Jonas Gahr Støre*

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Internasjonale maritime operasjoner

Et etterkrigsfenomen? Slett ikke

Internasjonale operasjoner

- Vikingtiden (800-1066) ...
 - Lindisfarne i 793
 - Dublin, Ireland
 - London Bridge Is Falling Down
 - Olaf II Haraldsson (995 – 29 July 1030)
 - Normandy, Paris (911), Sicilia, ...
 - Miklagard (Konstantinopel), væringene (980),
 - Harald Hardråde (1015 – 1066)

Leidangen

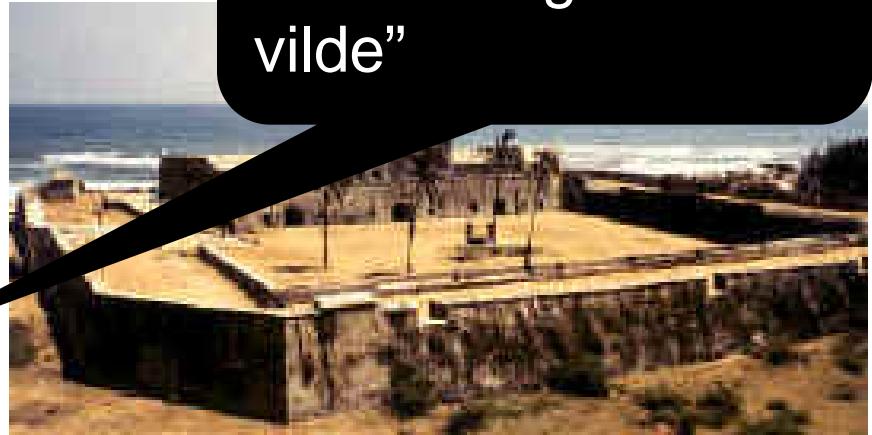
950-1429

Trankebar

- 1619 sendte Christian IV admiral Ove Gjedde for å etablere en handelsstasjon i India - det senere Trankebar.
- Eskadren bestod av orlogsfregattene "Elefanten" og "David" og kompaniskipene "Christian", "København" og "Den hollandske Prins".
- Trankebar ble solgt til britene i 1845

... det første tokt til
"varmen og de
vilde"

Eskaden hadde to bartskjærerere.
"Elephanten" fikk bl.a. med seg et oksehode "lemoner" og et oksehode lemonsuft.

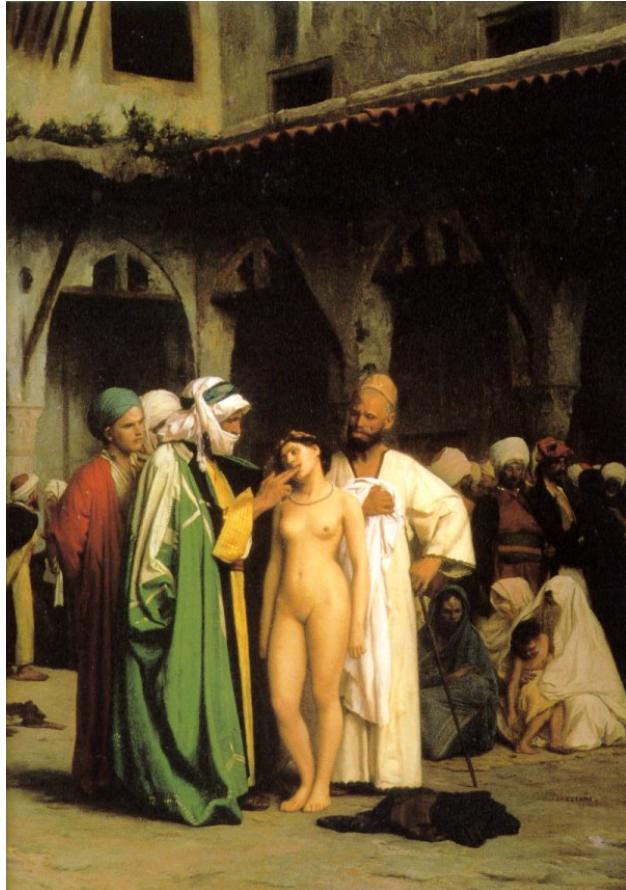

Middelhavet, 1746

- I 1746 ble en eskadre til Middelhavet under kommando av kommandør Ulrich Adolf Greve Danneskiold-Samsøe utrustet.
- Eskadren bestod av linjeskipene “Oldenborg”, “Sydermanland” og “Delmenhorst” samt fregatten “Falster”.

Middelhavet, 1746

Gerome Jean-Leon The slave market

- Med denne maktdemonstrasjon oppnådde man en fredstraktat med Deien av Algier.

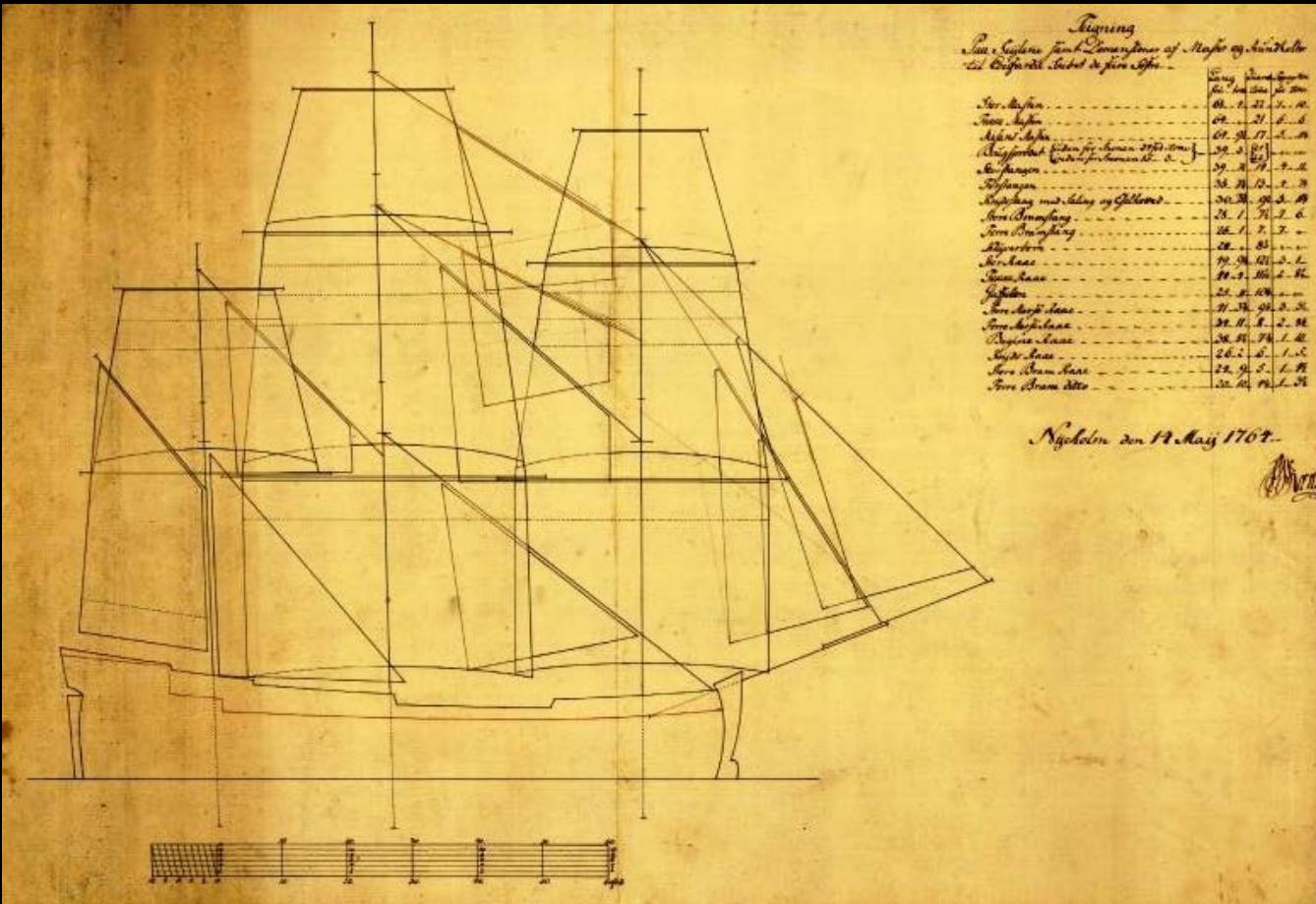
Middelhavet, 1770

- Hensikten var å få frigitt de oppbragte danske skip. Hvis dette ikke lykkes skulle byen Algier bombarderes.
- Eskadren bestod av ni skip, fire linjeskip, to fregatter, to bombardergaleoter og hospitalsskipet "De fire søstre".

Carter, DM. Stephen Decatur's Conflict with the
Algerine at Tripoli

Hospitalsskipet De fire søstre. Seiltegning

Middelhavet, 1770

- Styrken hadde en besetning på 2451 mann og en soldateske på 460 mann.
- Mortalitet 288
- Oppdraget var mislykket pga stor sykelighet.

Den siste danske
“tributt” til deyen ble
sendt i 1830.

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Pandemier

Maritime aspekter

Kom epidemiene sjøveien?

- Havet – til glede og forargelse? Hvor mye av transporten til Norge skjer på Havet?
- Når kunne man komme til Norge utenom på kjøl?

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Pest

Dr. Doctor Schna-

-bel von Rom

Wer Credit als eine fabel
gut schreibt vom Gruer schwel
der fugt die Contagion
et anfert jenen Lohn darvon
Cedavora sucht er zu fristen
gleich wie der Corvus auf der Mutter
Ah Credit, aber nicht dort han
dara Romas regnet das Fester.

Quis non deberet schreifschre
sur seiner Virgul oder stecken.
qua loquuntur als wär er kaum
und dawet jenem consilium
wie mancher Credit ohne verschulden
des im tentor ein schwatzende
Marsupium heyt jene Hölle
und auerum die geholte seel

Pesten, 1349

- "Det kom et skip til Bergen... ". Slik begynner mange fortellinger om Svartedauen.
- Pesten kom med rottene på en engelsk kogg som seilte inn vågen i Bergen en sommerdag i 1349.
- Pesten kulminerte vinteren 1350 og var over i Bergen i juni måned og i resten av landet utover sommeren.
- Norges befolkning talte ca. 300 000 før og ble redusert til ca. 100 000 etter Svartedauen.

Pesten, 1349

- Da pesten herjet i Bergen i 1599 var det tre universitetsutdannede læger i byen. To av lægene forlot byen, mens én ble igjen for å se til de syke.
- Villads Nielsen Adamssøn (1564-1616) oppførsel gikk ikke upåaktet hen. I 1603 ble han utnevnt av Christian IV til stadsmedikus i Bergen.
- Han ble den første offentlige sivile læge i Norge og dette er bakgrunnen for 400-års jubileet i 2003.
- Adamssøn tok sin dr grad i København i 1603 og emnet for hans avhandling var pest.

Pesten

- Den siste pestepidemien som herjet i Christiania var i 1654 hvor 1/3 av befolkningen døde.

Pesten i London, 1655

Pesten

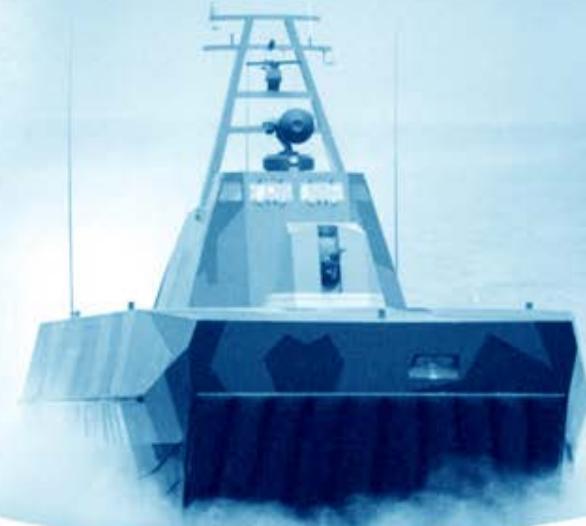
- Ny pestepidemi i 1701-1713 spredde seg til Sverige og Finland i 1710.
- I 1709 ble det iverksatt karantene for skip fra smittede områder i Danmark-Norge
 - Marinens la ut karanteneskip i Øresund og utenfor København
 - Soldater ble utkommandert til å vokte grensene. Cordon sanitaire.
- København ble rammet av pesten via sjøen. Det var ikke fri

Tiltakene medførte at pesten i 1654 ble den siste i Norge – en samfunnsmedisinsk suksess?

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Sundhedskommisjoner

Fo r o r d n i n g,

angaaende

Qvarantine-Bæsenet

i Danmark og Norge.

Kjøbenhavn, den 8de Februarii 1805.

Forordninger og lover

- Forordning om Quarantine-Væsenet, 1805
- Sundhedskommisjoner
 - *"§12 I Christianssand i Norge, og ingen andensteds, skulle alle de Skibe, fra hvilke Smitte især kunde befrygted, lægges i Losnings-Quarantine, altsaa blir strax hertil at henvise..."*
- Lov om Karantenevæsenet, 1848
 - Kgl. Reglement om Kvarantænevæsenet , 1849
- Sunnhetsloven, 1860. Helseråd
- Karanteneloven, 1952
- Smittevernloven, 1995

Instrux for de paa den kongelige Flaade antagne Oberskibs chirurgi. 1789.

- § 25. "*Han kontrollerer ... de sykes renlighold, sykelukafets do. Tilholder dem personlig renslighet: intet befordres smitte saa meget som skidne klær..*"
- § 31. "*Ved smitsom sykdom ombord bringes den syke iland og skibet renses og vaskes nøie flere gange og gjennemrøkes med tjenlige midler. Sørger for at smitten ikke bringes fra skibet til befolkningen i land og omvendt.*"
- § 32. "*Naar skibet kommer hjem, maa han sørge for at intet smittefarlig tøi bringes iland før det er renset ved vask, røkning (svovel, tobak), lufting.*"

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Internasjonale konvensjoner

Maritime aspekter

Internasjonale konvensjoner

Starten på
internasjonal
samfunnsmedisin

«International Sanitary Conference» er en av de tidligste eksemplene på forsøk på å skape internasjonale avtaler.

Slik var helse et pionerområde for globalt samarbeid.”

- Koleraepidemiene i Europa skapte forståelse for behovet for internasjonale løsninger.
- Den første internasjonale konferanse om karantenevirksomhet i Paris i 1851 for å diskutere tiltak mot pest, kolera og gulfeber.

Internasjonale konvensjoner

1907-12-09 L'Office
Internationale d'Hygiène
Publique i Paris

1948-04-07
World Health
Organisation

- Frem til 1938 var det 14 internasjonale helsekonferanser.
- Den 4. International Sanitary Conference i Wien i 1874 etablerte The International Commission on Epidemics

Internasjonale konvensjoner

- Utviklingen fokuserte på smitte sjøveien og veneria hos sjømenn.

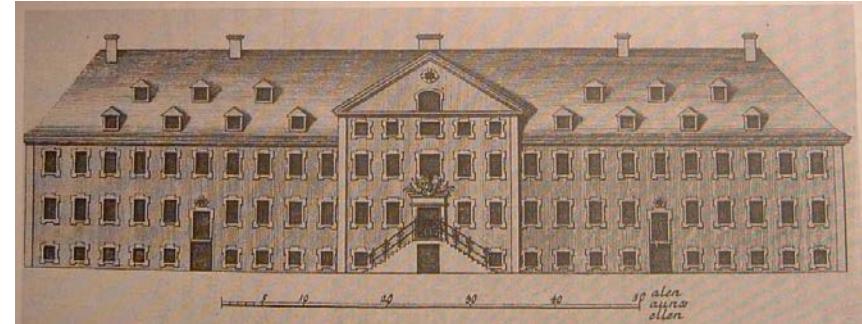

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Veneria

Veneria - Unntak

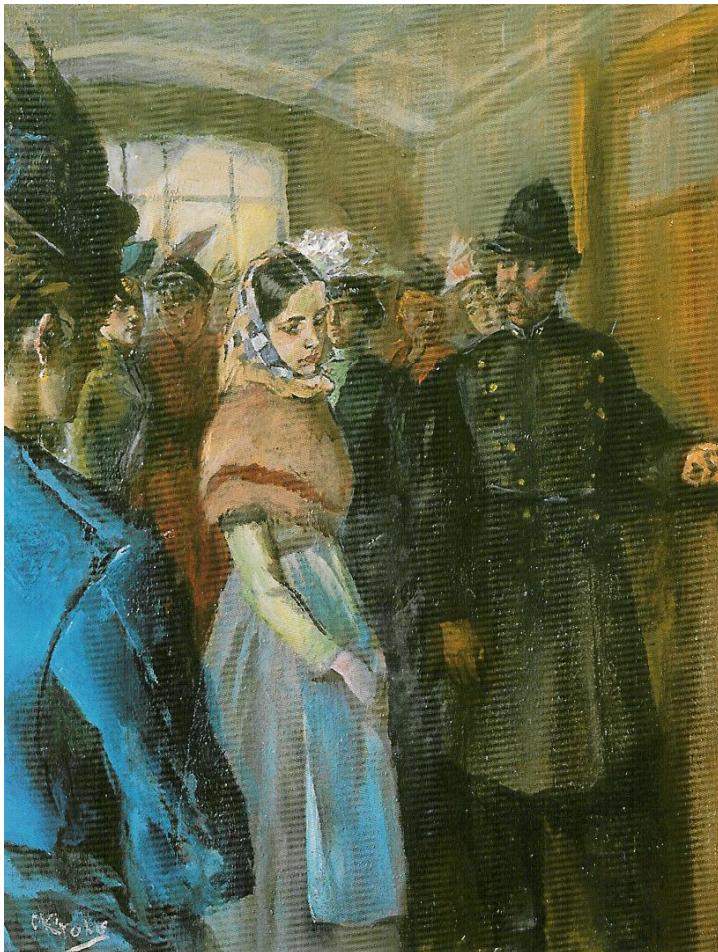

Kvæsthuset, Kvæsthusgade, Kbh, 1748

- Frederik IIs Søe- og Krigsartikel 1568 gir gartis behandling hvis matrosen
 - "dog ikke selv er årsagen dertil"
- Ordenance for Søkvæstehuset 1711 bestemmer at
 - "*Hvis noen har "fransozer" eller annen selvpåført sykdom, skal pasienten trekkes fire Rdl. i lønn til Søkvæsthuset.*"

Veneria - Prostitusjon

- Fritt
 - Gratis behandling, Danmark 1773
- Reglementering
 - Frankrike 1802
tvungen undersøkelse og behandling
 - Bergen 1816
- Forbud
 - Kristiania 1884
 - Bergen efter 1898

Forskrifter og Bestemmelser vedkommende den Offentlige Prostitusjon, Bergens Politi, 1883

- §1 De prostituerede Kvinder have at møde til Lægevisitarion saa ofte og til de Tider som bestemmes, og bagefter at melde sig hos Politifuldmægtigen.
- §2 Paa deres Værelse skal stedse findes rent Vand, Sæpe og Haandklæde og enhver af dem skal være forsynet med Modersprøite.
- §3 De skulle, naar de finde eller kjende sig smitsom syge, strax melde sig for Lægen og ikke gjøre Forsøg paa at skjule Sygdommen.
- §6 De skulle saa lidet som muligt vise sig paa offentlig Gade, ikke uden Nødvendighed i de mere befærdede Gader og udenfor de i §9 nævnte Tid af Døgnet aldrig for at søge Herrer. De maa ikke under nogetsomhelst Paaskud vise sig i Strandgaden, Smaastranden, Raadhuspladsen, Domkirkegaden, Konge Oscars Gade, Kalfaret, i og omkring Parken og Nygaardsparken uden i Tidsrummet mellem kl. 8_10 Formiddag.
- §10 De maa ikke modtage Besøg af Mandspersoner, der ikke ere Voxne, ..

Eksempel: Et venerisk tilfelle

- En femtenårig norsk sjømann jobbet i 1962 om bord i en båt som dro til Vest-Afrika.
- Han pådro seg gonoré på turen.
- På flere senere reiser var han også seksuelt aktiv.

Eksempel: Et venerisk tilfelle

- Fra 1966 fikk han dårligere helse. I 1976 døde han.
- Senere døde hans kone og datter, født i 1967.
- Alle døde i et sykdomsbilde av immunsvikt.

Eksempel: Et venerisk tilfelle

- Da aidsepidemien startet fant man frem prøvene som alle testet positivt på HIV.
- Sjømannen er det tidligste bekrefte Aidstilfelle.

http://en.wikipedia.org/wiki/Arvid_Noe

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Evidensbasert medisin

Eksempelet skjørifik

Skjørbuk

- Vasco da Gama mistet 100 av 160 til skjørbuken på ekspedisjonen til India, 1497-1499
- Cabral til Mombasa, 1500
"appelsiner gjorde dem friske"

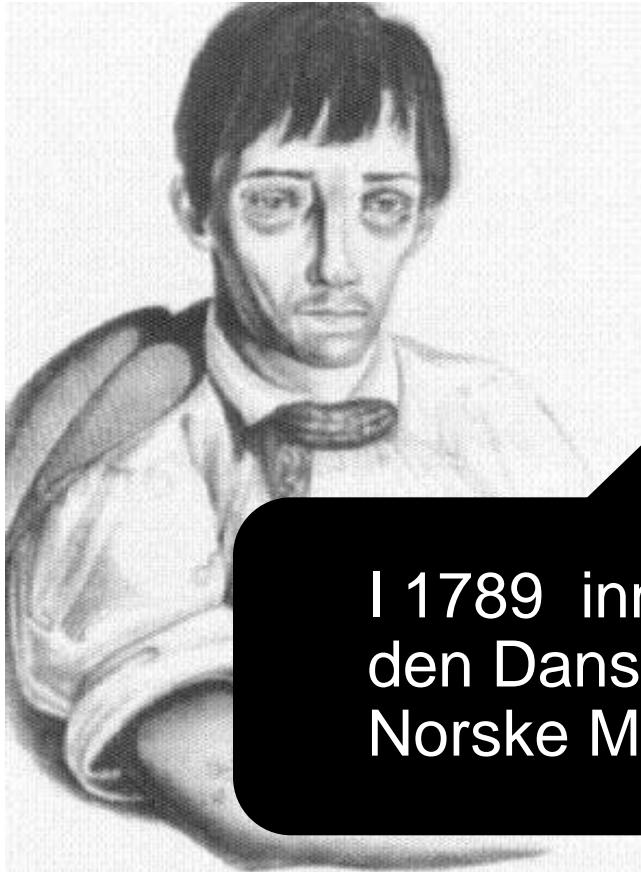
Skjørbuk

- 1747 James Lind løste skjørbukens gåte,
 - Det første kontrollerte medisinske eksperiment på HMS Salisbury (publisert 1752, oversatt 1768)
- 12 sjøfolk med skjørbuk
 - 6 grupper på 2 mann + ktr gruppe
 - Citrusfruktgruppen var bedre etter seks dager

Skjørbuk

I 1789 innført i
den Dansk-
Norske Marine

- I 1795 ble sitronjuice innført i spisetaxten i Royal Navy
Da konge George III besøkte Marinehospitalet fant han ingen skjørbukspasienter

Skjørbuk

- Det første norske orlogstokt etter 1814, “Axel Thorsen”
- 19-år gamle Thomas Konow skrev **Journal paa Touren til Finmarken 1816.** Utenfor Finmark ble mannskapet angrepet av skjørbuk

“Sender vore Folk i Land for at røres, da vi begynder at frugte for Skiørbug, hvoraf 2 ere angrebne, efter Doctorens Mening ... vore folk skal i Land [for] at spise Cogliane [Chochlearia; dvs skjørbuksgress] som middel mod Skiørbug. ... Hvade vore Folk i Land paa Sværholdt og gik med selv, for at Folkene ei skulde troe at man vilde behandle dem som Dyr. ... vi gik her og græssede... Da vi vare færdige med Græsningen lettede vi ...”

Skjørbuk

- Axel Holst (1860 - 1931) og Theodor Frølich (1870 - 1947)
 - Ernæringsforsøk på marsvin
 - Journal of Hygiene, 1907
 - Møtte sterk motstand
- Professor Sophus Torup (1861 - 1937) mente det var en intoksikasjon
- Albert Szent-Györgyi (1893 - 1987) fikk nobelprisen i 1937 for oppdagelsen av at «hexuronic acid» var det samme som vitamin C

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Harald Engelsen

En pioner i maritim medisin

Harald Engelsen (1883-1954)

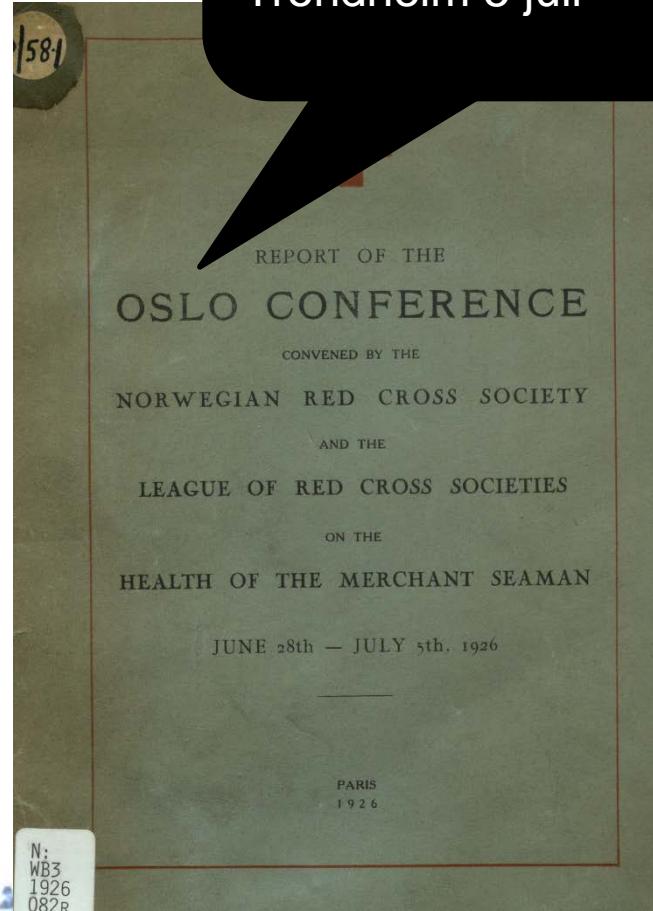
- Marinelege
- Sjef for Marinens Hygieniske Laboratorium
- Leder for Norges Røde Kors komite på sjøfartsmedisin
- Blyforgiftningssaken
- 1937-1948 Sanitetschef i Marinen

Oslo konferans

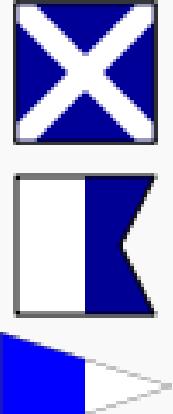
- Tema
 - Smittsomme sykdommer
 - Helsesjekk av sjømenn
 - Legebok for sjømenn
 - Medisinkisten
 - Havnehelestjenester
 - 1926
Brusselkonvensjonen
 - Hygieniske forhold ombord
 - Internasjonal signalbok og telemedisinske tjenester

Åpnet av Kong Haakon VII i Oslo 28-30 juni, så Bergen 2 kuliog deretter Trondheim 5 juli

International Code of Signals

- The Medical Signal Code
 - Inkorporert 1930
 - En slags medisinsk Index
 - Jon R Myhre (1915-2009) Radio Medico 1951-1985

A hoist of three flags		
Flag Hoist	Code	Meaning
	MAA	I request urgent medical advice.

Saniteten i Sjøforsvaret
www.marinesanitet.no

Oppsummering og konklusjon

Saniteten i Sjøforsvaret

Ombord for deg – siden 1493
www.marinesanitet.no